

NOTES SOBRE LA PRESENCIA DEL POETA HORACI A GIRONA¹

DOLORS CONDOM I GRATACÒS

Catedràtica de Llatí

Fa una mica més de dos mil anys el poeta Quint Horaci Flac va dir que ell no moriria mai —*non omnis moriar...*—; i tot referint-se a la seva obra, afirmava que havia erigit un monument més durador que el bronze —*exegi monumentum aere perennius*—, monument, deia, que “ni la pluja rosegadora ni la desfermada tramuntana no el podran destruir, ni tampoc no ho podrà fer la incomptable successió dels anys ni el pas del temps fugisser”.²

Horaci escrivia aquests mots no per pressumpció o per vanaglòria, sinó perquè era conscient que els seus poemes, pel seu contingut, per la varietat dels seus temes i per la forma acuradíssima amb què cada vers havia estat escrit, serien famosos i amb la fama aconseguirien la immortalitat històrica. Recordem el *limae labor* i el consell de guardar nou anys un escrit abans de la seva publicació (*nonumque prematur in annum...*).³

No és la meva intenció endinsar-me en els detalls de la vida del poeta; faré tan sols un breu recorregut per la seva trajectòria personal i literària, tenint en compte, sobretot, algunes dades que ell mateix aporta al llarg de la seva obra.

¹ Resum del text de la conferència pronunciada a Girona, a les Aules d'Extensió Universitària per a la gent gran, el dia 6 de juny de l'any 2000.

² Oda III, 30, 1-5. Traducció de J. Vergés (*Horaci, Odes i Epodes*, F.B.M., vol. II, Barcelona 1981)

³ *Ars poetica*, 291 i 388. *Nonumque* representa una xifra indeterminada, equivalent a “llarg temps”.

Horaci va néixer l'any 65 aC a Venúcia (avui Venosa), petita població del sud d'Itàlia, i va morir a Roma l'any 8 aC; cal situar-lo, doncs, al segle I aC, en l'època que coneixem com "època d'August", en la qual destacaren altres poetes com Virgili, Ovidi, Tibul i Properci, i prosistes com l'historiador Titus Livi.

Quint Horaci Flac va conèixer de petit la vida del camp, que mai més no oblidarà i que serà un referent molt sovintejat en les seves poesies.

El pare d'Horaci, un home senzill, un esclau afranquit que va exercir diferents treballs, sobretot el de recaptador de les subhastes, amb molts sacrificis havia aconseguit d'ésser propietari d'una modesta casa i d'uns terrenys als afores de Venosa. Molt preocupat per la bona educació del seu fill, el portà a Roma perquè ampliés els seus coneixements, ja que en la seva petita població no anaven més enllà del *legere, scribere* i *calculare*.

Horaci, que no esmenta mai la seva mare ni altres familiars, té paraules de reconeixement i d'afecte envers el seu pare i ressalta el paper que aquest tingué en el trasllat a Roma i en la seva formació: "Si visc pur i incapaç de fer mal a ningú, si visc estimat dels meus amics, ho dec al meu pare, que va aventurar-se a portar-me a Roma perquè fos instruït en tots aquells estudis que qualsevol cavaller o senador ensenya als seus propis fills... Ell era el meu guardià incorruptible i m'acompanyava de mestre en mestre; em va mantenir honorat i allunyat de tota infàmia... Mereix la meva més gran lloança i el meu agraïment més sincer..." (*Sat. I, 6, 71*)

En un altre poema (*Sat. I, 4*) llegim: "El meu pare, el meu bon pare, el millor dels pares, em féu acostumar a adonar-me dels mals exemples perquè els defugís..."

Aquestes paraules d'amor filial fan certament honor tant al pare com al fill.

Horaci va completar la seva formació, sobretot literària, a Atenes; allà —diu ell— va aprendre a discernir el camí dret del camí torçat i a buscar i conèixer la veritat entre els filòsofs i pensadors; allà "es va fer poeta".⁴

De retorn a Roma, al cap de quatre o cinc anys, ja mort el seu pare i després de superar algunes dificultats econòmiques, va dedicar-se a la poesia, dedicació en la qual obtingué, especialment, el suport del poeta Virgili, de Mecenes i d'August. Obtingué la consideració de poeta de l'Imperi.

⁴Horaci, amb els estudis que va fer a Atenes, va captar el sentit recte de la vida. Vegeu *Epist.* II, 44,81.

En pocs anys assolí el que ell tant desitjava: tenir la glòria de poeta líric, com la que a Grècia havien obtingut Safo i Alceu. Així ho il·lustren aquests versos de l'Oda I, dedicada a Mecenes: "A mi, l'heura, corona dels doctes fronts, m'uneix als déus celestials; a mi, un fresc boscatge i els lleugers esbarts de Nimfes i de Sàtirs m'allunyen del comú dels homes, si Euterpe no fa emmudir les seves flautes i Polihímnia no es refusa a fer sonar la lira de Lesbos. I si tu (Mecenes) em poses entre els poetes lírics, alçaré el cap i tocaré els estels..."⁵

El poeta, amb els seus *Epodes*, *Odes*, *Sàtires* i *Epistoles*, ja va gaudir de popularitat en el seu temps i ens consta que era un dels escriptors que es llegien en les escoles de l'Antiguitat;⁶ a la seva condició de poeta s'unia la de moralista. Amb les seves idees de l'*aurea mediocritas*, del *ne quid minis*, del *modus in rebus* o del *carpe diem*, ell desplegava una mena de meditació lírica sobre la condició humana i els seus consells esdevingueren fàcilment aforismes que, partint de la seva pròpia experiència, encara avui es recorden i es repeteixen. No ens costa afirmar que Horaci té la consideració de "poeta universal" i que cal situar-lo, com deia Dante, entre "els senyors de l'altíssim cant".

En la Baixa Edat Mitjana i, no cal dir, en el Renaixement, el poeta venusià va mantenir un reconegut prestigi, que, amb més o menys fortuna, es conserva fins als nostres dies.

La seva presència es manifesta arreu en formes i àmbits diversos: el record dels mots dels seus versos, les traduccions i versions de les seves obres, els manuscrits, les edicions, els estudis i comentaris, les citacions, les imitacions i recreacions o les inscripcions en els llocs més impensats. Són prou significatius aquests mots de Carles Riba: "Influint o penetrant o merament aprofitat en alguna de les seves fórmules, directament o potser només indirectament i àdhuc sense que es vulgui ni es sàpiga –Horaci hi és".⁷

És en algun d'aquests aspectes que entenem que Horaci és present a les terres gironines i a la mateixa Girona.⁸

⁵ La traducció és de J. Vergés (Horaci, *Odes i Epodes*, F.B.M., vol. I, Barcelona 1978)

⁶ Vegeu Juvenal, *Sat.* VII, 227.

⁷ "Horaci en les literatures ibèriques" (*Per comprendre*, p. 182, Barcelona 1938).

⁸ Descartem la presència física d'Horaci a Girona, però, no gaire lluny del seu temps, als primers anys del s. I aC, cal datar la fundació de la *Gerunda Romana* (Vegeu J. M. Nolla, *Girona Romana*. Quaderns d'Història de Girona, p. 27, Girona 1987).

Situem-nos a l'Edat Mitjana: per bé que en aquest període tenen més predicament els poetes Virgili i Ovidi, sabem que les obres d'Horaci ocupen també un bon lloc en les biblioteques dels centres de cultura medievals i són copiades en els *scriptoria* dels monestirs i de les catedrals.

No és estrany, doncs, que a les terres gironines tinguem notícia de l'existència d'un manuscrit horacià al segle X en el monestir de Ripoll⁹ i igualment que hom trobi reminiscències horacianes en la seva "Escola Poètica" i en alguns escrits de l'abat Oliba. D'altra banda, en el *Carmen Campidoctoris*, de clar origen ripollès, no hi manquen influències del poeta venusià.¹⁰

Pensant en Girona mateix, no em puc estar de fer al·lusió al gran Francesc Eiximenis. La seva *Weltanschauung* era, com assenyala Jill Webster,¹¹ netament medieval, però ell coneixia els grans autors de l'Antiguitat Clàssica i, fins i tot, en recomanava la lectura. És prou conegut que al llarg de les seves obres s'hi troben gran nombre de citacions, però no totes tenien la garantia de la veritat, atès que sovint citava de memòria i, per tant, queia de vegades en algun error.

Sigui com sigui, i en el nostre propòsit de posar en relleu que Horaci ha restat vivent prop de nosaltres, crec que és bo de recordar, que, per exemple, l'escriptor gironí cita en el *Llibre de les dones* tres vegades el poeta Horaci (*Oracius*). Li serveix de suport en alguns aspectes de la tesi que defensa en relació a determinats capteniments femenins.

De la mateixa manera, quan en el capítol CCCXX escriu: "E com dix lo poeta Oracius: tota bona dona és abstinent...", és possible que faci al·lusió a l'*Epode* II, 39, als versos on fa l'elogi de la dona honesta (*prudica mulier*).

En el capítol LXXXI l'autoritat d'Horaci és al·ludida en aconsellar a l'home que, quan es casi, no ha de pensar només en la riquesa d'ella; en les

⁹En el catàleg de Ripoll *Breuis librorum Sancte Marie*, copiat per J. Villanueva, es llegeix el mot *Quiratiu*, que J. Beer interpretà, sembla que encertadament, com *Q. Horatium* (vegeu la Introducció de les *Odes i Epodes* de la F.B.M.). J. Villanueva va ésser a Ripoll els anys 1806 i 1807; fa constar que a la Biblioteca del monestir hi havia aleshores uns 300 còdexs manuscrits de diferents matèries, segles i erudició (vegeu J. Mascarella i M. Sitjar, *El món al Ripollès*, p. 346, Ripoll 1997; volem remarcar que en el prefaci d'aquesta obra els autors hi fan constar uns mots horacians, que corresponen a l'*Epist.* I, 11,27: *Caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt*).

¹⁰Així ho posa en relleu el professor Joan Bastardas en el seu estudi "Sobre el *Carmen Campidoctoris*", pp. 8-10 (*J. M. Pujol ordinavit*, Barcelona II, 2000). Vegeu també Narcís Figueras, "El *Carmen Campidoctoris*: estat de la qüestió", *Annals*, Ripoll, desembre 1988, p. 1-31.

¹¹*Francesc Eiximenis. La societat catalana del segle XIV*, A cura de Jill Webster, Ed. 62, p. 6, Barcelona 1967.

seves paraules hi són presents, sens dubte, els ideals de l'*aurea mediocritas* i del *ne quid nimis*.

En el capítol següent, en referir-se Eiximenis a la infidelitat de l'espòs, serveix d'ensenyança "el que posa aquí mateix lo dit Oràcius". No sé si és agosarat de veure en aquesta referència una al·lusió a la *lex marita* del vers 20 del "Cant secular".

Un altre record gironí del poeta Horaci ens els dona un incunable que figura en la Biblioteca Pública de la nostra ciutat i que du per títol *Horatius cum quattuor commentariis*.¹²

Aquest llibre va pertànyer a l'antic monestir benedictí de Sant Feliu de Guíxols —així es fa constar— i degué ocupar, sens dubte, un lloc privilegiat en els prestatges de la biblioteca del cenobi. El llibre va ésser imprès a Venècia l'any 1498 i, segurament, no gaire després d'aquesta data ja devia formar part del fons de la biblioteca monàstica, ja que és prou conegut que els monjos i comerciants de Sant Feliu de Guíxols tenien, especialment durant el segle xv, relacions amb diferents llocs i amb més gran mesura amb els estats d'Itàlia.

La supressió del monestir l'any 1835, amb les lleis desamortitzadores, obligà a traslladar els llibres de la biblioteca del monestir, que eren en gran nombre, a Girona, distribuïts entre la Biblioteca Pública i el Seminari Diocesà.

Si bé la Biblioteca de Girona no és l'única que posseeix un exemplar de l'incunable, són molt pocs els exemplars que es troben a les biblioteques d'Espanya, cosa que fa encara més estimat el nostre *Horatius cum quattuor commentariis*.

L'incunable abraça l'obra completa d'Horaci, amb comentaris en llatí a cura de dos gramàtics antics (Acró i Porfirió) i de dos humanistes italians (Landino i Mancinelli).

Per a mi va ésser un goig tenir a l'abast aquest llibre, consultar-lo i al mateix temps poder difondre entre els estudiosos la seva existència, en una comunicació que vaig presentar en el Simposi d'Estudis Clàssics que, precisament, es va celebrar a Sant Feliu de Guíxols l'any 1988.¹³

¹² Vegeu Enric Mirambell, "Los incunables de la Biblioteca de Gerona", *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, LXIII, 2, 1957.

¹³ Comunicació publicada a *Actes del IX Simposi de la SEEC*, Universitat de Barcelona 1991, vol. 1, pp. 355-363.

Amb la invenció de la impremta sorgiren moltes edicions de les poesies d'Horaci, però a Catalunya la primera data de l'any 1751 i és la del jesuïta francès Josep Juvenci, de caràcter didàctic, publicada a Cervera i amb reedicions posteriors.

El primer traductor d'Horaci al català és el menorquí Febrer i Cardona, entre els segles XVIII i XIX.

Menéndez y Pelayo justifica l'absència de traduccions catalanes amb paraules com les següents: "Precisamente, cuando empezaba el "furor horaciano" fue decayendo la poesía catalana y empezaron sus adeptos a escribir en castellano. Nada de extraño tiene, pues, esta falta en tan rica literatura...".¹⁴

No puc deixar de banda aquí una aportació gironina del segle XVIII, una curiosa edició de l'*Ars poetica* amb la traducció i comentaris en castellà a cura del gironí Pere Bes i Labet... La biografia d'aquest llatísta està per fer, però per les dades que ell mateix aporta en els seus escrits se'n pot seguir bastant bé la trajectòria personal i literària. La seva figura no va passar desapercebuda a l'historiador local Enric Claudi Girbal, el qual, en l'obra *Escritores gerundenses* (p. 50-55), el cita entre els cinc escriptors gironins del s. XVIII i l'assenyala com a autor de l'obra esmentada.¹⁵ Joaquim Pla i Cargol, a *Biografías de gerundenses* (p. 27), recull aquestes mateixes dades.

Menéndez y Pelayo, en les seves obres sobre traductors espanyols, *Biblioteca hispanolatina clásica* i, sobretot, *Horacio en España*, és més explícit que els historiadors gironins: afegeix que Pere Bes i Labet es manifestà estudiant aprofitat i diu que la notícia del llibre sobre Horaci la va tenir, juntament amb altres de rares i curioses, a través del seu erudit amic José Ramón Fernández de Luanco, catedràtic de la Universitat de Barcelona i inspector d'Ensenyament, molt afeccionat a cercar llibres antics i rars.¹⁶

Pere Bes va néixer a Girona el 27 de febrer de 1747; va estudiar al Seminari i rebé la tonsura l'any 1767. Era encara estudiant quan va tenir cura de l'edició esmentada de l'*Ars poetica* d'Horaci. Tres anys més tard, va publi-

¹⁴Jaume Medina, "Horaci en la Literatura Catalana", *Els Marges*, nº 7, pp. 93-106, juny de 1976.

¹⁵Els altres escriptors són: Narcís Camps i Prats, Francesc X. Dorca, Fra Benet de Llobresols i Carles Pascual i de Regàs.

¹⁶J. R. Fernández de Luanco, en la seva funció inspectora, va ésser a Girona l'any 1882. Vegeu *Rev. de Gerona* VI, p. 324.

car les *Bucòliques* de Virgili, amb traducció i comentaris en castellà. Ambdós llibres sortiren de la impremta de Miquel Bro, del carrer de les Ballesteries, i, curiosament, l'autor aprofita aquestes edicions per a incloure-hi alguns escrits i reflexions personals i també algunes poesies seves. Goso dir que Bes era poeta i llatí; no goso dir, però, que era un bon poeta i un bon llatí.¹⁷

A l'Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners es troba, del mateix autor, un recull de poesies, malauradament fragmentari i sense data. Conté poesies en llatí, amb reminiscències de poetes antics i en algunes hi és ben present Horaci. Per exemple, en un poema sobre la Verge Maria i sant Jaume s'hi pot veure al començament una recreació de l'Oda I, 1-4:

Text de Bes: *Nunc est sonandum, nunc face plurima / ornanda Virgo...*

Text d'Horaci: *Nunc est bibendum, nunc pede libero / pulsanda tellus...*

En una poesia sobre Jesucrist hi ha una transcripció escolar de l'Oda I, 4:

Text de Bes: *Solutur omnis homo poena nece Regis innocentis...*

Text d'Horaci: *Solutur acris hiems grata uice et Fauoni...*

Més encara: en un poema sobre Girona i sobre l'estima que té per la ciutat, cita l'indret gironí de la font del Lleó i manifesta que en aquest paratge li arribà la inspiració de la Musa, mentre estava llegint un poema d'Horaci.¹⁸

Aquestes breus aportacions són, juntament amb l'edició de l'*Ars poetica*, un bon testimoni del coneixement i de l'estima que l'escriptor gironí tenia envers Horaci.

El Dr. Cir Valls, professor del Seminari, beneficiat de la catedral de Girona, membre de l'Acadèmia de Bones Lletres i home molt fidel al criteri de la veritat, remarca la gran utilitat de l'*Ars poetica* i lloa Pere Bes per haver fet familiar aquesta obra, especialment als joves dedicats a les arts de la

¹⁷ Per a més informació sobre Pere Bes i Labet i les seves obres, vegeu Dolors Condom i Gratacòs, "L'edició gironina de les Bucòliques de Virgili", *Actes del VI Simposi de la Secció catalana de la SEEC*, pp. 241-258, Barcelona 1983. També "Pere Bes i Labet, un gironí singular del segle XVIII", *Rev. de Girona* n° 124, 1987, pp. 492-497 i "El mètode de Pere Bes i Labet per a formar bons retòrics i versistes llatins" a *Actes de l'XI Simposi de la Sec. Catalana de la SEEC* (octubre 1993), Andorra la Vella 1996.

¹⁸ Narcís Figueras, "Una altra obra de l'autor setcentista Pere Bes i Labet", *Quaderns de la Selva* 5, 1992, pp. 71-78.

¹⁹ En l'aprovació del llibre que Cir Valls fa juntament amb el pvre. Baltasar Jaumejoan. Sobre Cir Valls, vegeu J. Closa, "Aportació al coneixement de l'estat dels estudis clàssics al tombant del segle XVIII", *Faventia* 2/1, UAB, 1980; Salomó Marquès, "Discurso sobre la educación...", *A.I.E.G.*, Girona 1982-83, pp. 559-573; J. M. Marquès, "El Dr. Cirus Valls, pedagog, orador i acadèmic". *Rev. de Girona* n° 106, 1984, pp. 39-45.

Retòrica i de la Poesia¹⁹ El llibre és, certament, un testimoni singular de la presència d'Horaci entre nosaltres i un testimoni d'un gironí que en més d'una ocasió diu que estima molt la seva ciutat i que no ha estalviat cap esforç per fer conèixer la poesia i els preceptes del poeta llatí, a qui ell anomena "princeps lyricus".

Al segle XIX abunden els traductors del poeta llatí i, d'entre els qui fan ús del català en llurs versions, cal esmentar Joan Planas i Feliu, nascut a Santa Coloma de Farners el 1847 i mort a Figueres el 1896. Algunes d'aquestes versions foren publicades en la *Revista de Girona* i en *Lo Gay Saber*.²⁰

També de terres gironines és el canonge Josep M. Llovera. Va néixer a Castelló d'Empúries l'any 1874 i va morir a Barcelona l'any 1949. Al llarg dels anys 1926-1946 va publicar en llocs diversos un bon nombre de traduccions d'Horaci, en les quals els ritmes originals són traslladats amb encert a la llengua catalana.

Aquestes versions foren publicades a títol pòstum l'any 1975 per l'Acadèmia Catòlica de Sabadell.

També en edició pòstuma fou publicat a Girona l'any 1919 el llibre *Migjorn*, del poeta, filòleg i folklorista de Cassà de la Selva, Xavier Carbó i Maymí, que morí un any abans a l'edat de 25 anys. Cal destacar, molt especialment, la inclusió en aquest llibre de la traducció de l'*Ars poetica* en hexàmetres catalans; d'altra banda, hom deu a X. Carbó algunes versions d'odes horacianes, com la III, 21, publicada a *La Revista*, l'any 1916.

Fins aquí m'he referit a la presència d'Horaci manifestada en traduccions, comentaris, recreacions o citacions de la mà, sobretot, de persones pertanyents a l'estament eclesial, que eren els qui principalment tenien aleshores el patrimoni de la Llatinitat.

Hi ha, però, a Girona una presència horaciana que no crec que tingui parió en cap altre lloc. Es tracta d'uns versos que el poeta i arquitecte Rafael Masó i Valentí va fer esculpir en un edifici molt emblemàtic i cèntric de la nostra ciutat i que a molts gironins han passat o passen desapercebuts.

Rafael Masó, pels volts de l'any 1922, va emprendre la reforma dels interiors i de les façanes de l'edifici del carrer de Santa Clara núm. 9, destinat a la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvi i també, aleshores, a l'Institut de la Dona que Treballa. En la decoració de les façanes, en els enfronts del

²⁰ Vegeu M. Àngels Anglada, "Notes sobre dos poetes llatínistes empordanesos", *A.I.E.G.*, XXXI, 1992, pp. 235-243.

carrer de Santa Clara i el carrer Nou, hi ha gravats sota la cornisa uns mots en llengua llatina —són tan amunt que es necessita bona vista per a poder llegir-los bé— i formen, evidentment, un epígraf escaient per a la Institució que hi té estatge i que avui coneixem amb el nom de “la Caixa”.

Els mots estan disposats en una sola línia i són, en realitat, vuit versos —vuit hexàmetres dactílics— que corresponen als versos 28-35 de la *Sàtira* I, 1 del poeta de Venosa:

ILLE GRAVEM DVRO TERRAM QVI VERTIT ARATRO,
 PERFIDVS HIC CAVPO, MILES NAVTAEQVE PER OMNE
 AVDACES MARE QVI CVRRVNT HAC MENTE LABOREM
 SESE FERRE, SENES VT IN OTIA TVTA RECEDANT,
 AIVNT CVM SIBI SINT CONGESTA CIBARIA, SICVT
 PARVOLA – NAM EXEMPLO EST – MAGNI FORMICA LABORIS,
 ORE TRAHIT QVODCVMQUE POTEST ATQVE ADDIT ACERVO
 QVEM STRVIT, HAVD IGNARA NON INCAVTA FVTVRI.

La sàtira a la qual pertanyen aquests versos és una mena de diàleg imaginari entre el poeta i l’home cobejós, tot partint del fet que ningú no està content amb la seva sort i enveja la del veí. Hi trobem tot un seguit de consideracions entorn de l’amor a les riqueses, amb argumentacions sobre l’ambició, que les persegueix, i l’avarícia, que les guarda àvidament.

Aquests versos inviten a reflexionar sobre el treball i la previsió: cal pensar en el dia de demà. El poeta posa com a exemple l’activitat previsor de la formiga, petita però de gran laboriositat.

Altres poetes antics recorren a aquesta comparança (Virgili, Ovidi, Fedre, Isop...) i tots en coneixem un seguit de descendents literaris, com poden ésser, entre d’altres, les faules de La Fontaine o de Samaniego i Iriarte.

Ciceró deia que “en la formiga no solament hi ha sentits, sinó també raó, mentalitat i memòria”.²¹

No hi ha dubte que els versos triats per Masó són ben adients per a una entitat d’estalvi, com és “la Caixa”; ens podem preguntar, però, per què va triar aquests versos i no uns altres.

²¹Per a més dades, vegeu Dolores Condom, “Uns versos d’Horaci a la vora de l’Onyar”, *Rev. de Girona* n° 157, 1993, pp. 36-39.

Sabem que Rafael Masó, arquitecte i poeta, participava dels ideals noucentistes i era conscient que en els escriptors de l'Antiguitat Clàssica es podien trobar tractades qüestions vàlides en tots els temps.²²

Recordem que l'any 1906 van ésser publicades les *Horacianes* del mallorquí Miquel Costa i Llobera; la tasca de traducció i d'imitació d'Horaci no s'aturà i culminà al llarg dels anys vint. Eugeni d'Ors, en la glossa "Horacianisme", fa referència a la proliferació del corrent horacià, especialment en els Jocs Florals, tot dient, però, que no és bo d'abusar-ne, perquè "no té dret un poble a fer literatura horaciana, si no fa horaciana la seva existència".²³

Masó, home de gran sensibilitat, delerós sempre de saber, que es relacionà amb els més notables escriptors i artistes del seu temps, que fou inspirador de les diverses activitats culturals de la societat Athenea i que fou amic d'humanistes i pedagogs, com Llorenç Riber, Carles Riba i del mateix Costa i Llobera, podia, amb tot el seu bagatge cultural, apropar-se als vells poetes grecs i llatins i, més concretament, a Horaci, tan de moda en el seu temps i que en la seva obra literària oferia una meditació poètica de la condició humana. A Horaci, doncs, l'arquitecte Masó va trobar les paraules escaients per al coronament de la façana de l'edifici de "la Caixa". Per als qui estimem el poeta llatí és un goig tenir els seus vuit versos en un lloc ben cèntric de Girona i a la vora de les aigües de l'Onyar, el riu tan cantat pels nostres poetes i que és *flauus* (groguenc) com el Tíber, exalçat sovint pel poeta de Roma.

Rafael Masó i Valentí va morir l'any 1935, l'any en què, precisament, se celebrava arreu del món el bimil·lenari del naixement d'Horaci. També a Catalunya, amb motiu d'aquest esdeveniment s'organitzaren diversos actes i es publicaren gran nombre d'articles i d'estudis en revistes i periòdics. Girona no podia ésser menys!

Eduard Valentí i Fiol va publicar, sota el títol "Horaci, poeta romà", un article en el núm. 2 de la revista *Victors*, el febrer de 1936. Hi fa un magnífic estudi sobre la Roma de l'emperador August i de la "romanitat" d'Horaci i clou el seu escrit recordant la commemoració del bimil·lenari, tot dient que

²² Vegeu Dolores Oller, *La poesia de Rafael Masó. Per a una anàlisi de la Poètica Noucentista*, Col·legi Universitari de Girona, 1980.

²³ Vegeu Carles Garriga, *La restauració clàssica d'Eugeni d'Ors*, Ed. Curial. Edicions Catalanes, p. 46, Barcelona 1981.

“Horaci és un poeta excel·lent, que vivint en un dels moments crucials de la vida de la nostra civilització, en fou conscient i se’n féu digne”.

Horaci es va fer present també a Girona en un treball interdisciplinari, audiovisual, realitzat per un grup d’alumnes de l’Institut “Jaume Vicens Vives”, que amb el títol “Tot recordant el *Beatus ille* d’Horaci” va obtenir, el curs 1988-1989, el premi CIRIT de la Generalitat. Així mateix, en els certàmens poètics en llengua llatina celebrats en el Col·legi Universitari gironí durant tres cursos —del 1985 al 1987—, bona part dels poemes presentats pels alumnes eren plens de ressons horacians.

El bimil·lenari de la mort del poeta no passà desapercebut a la nostra ciutat i la seva commemoració es va fer palesa amb un cicle de conferències a la Universitat, l’any 1993, organitzades per l’Institut de Ciències de l’Educació i el Grup Estudis Clàssics. El professor de la Universitat de Barcelona Alberto Blecua parlà sobre “Horaci en la literatura espanyola dels s. XVI i XVII”; el professor Narcís Figueras, de l’Institut “Salvador Espriu”, intervingué amb “Notes sobre Horaci a Catalunya”; la professora de llatí de la nostra Universitat, Mariàngela Vilallonga, dissertà sobre “Horaci a la literatura llatina del Renaixement”; i jo mateixa vaig parlar sobre “L’edició gironina de l’*Ars poetica*”.

No em puc estar de recordar també aquí la magnífica conferència que l’any 1998 el professor italià Urbano —invident— va pronunciar sobre “Horaci i la vida feliç”, tot destacant la importància del poeta, deguda, en gran manera, al fet que Horaci era “molt humà”.

El periodista i poeta Manuel Castaño inclou en el seu poemari *La suprema noblesa del món*²⁴ una encertada recreació del “Cant secular” horacià... Si per al poeta llatí aquest cant, que li encarregà l’emperador August, era un cant als déus celestials en acció de gràcies perquè havien protegit la ciutat i de petició que continuessin protegint-la, en la recreació del gironí Castaño és per Europa per qui es fa el prec. Vegem-ne una estrofa:

Traducció del poema d’Horaci:

Sol vivificador, que muntat dalt del teu carro fulgent fas sorgir el dia i l’amagues, i neixes de bell nou i ets sempre el mateix, pugues no veure res de més gran que la ciutat de Roma!

²⁴Primer premi de poesia Mercè Bayona i Codina, les Planes d’Hostoles 1990, publicat per Edicions dels Quaderns Crema, Barcelona 1991.

Recreació de Castaño:

*Vivífic sol, tu que ets sempre el mateix,
i ens treus la nit i ens disposes el dia,
no vegis mai una millor grandesa
que la d'Europa!*

L'empremta d'Horaci, amb la seva gràcia, el seu seny i les seves reflexions sobre la vida senzilla de cada dia, la trobem sovint en els escrits de l'enyorada M. Àngels Anglada, que vivia i escrivia des de l'Alt Empordà i que sempre que se li presentava l'ocasió evocava el món clàssic. Em permeto tan sols de fer presents aquí els versos de l'Oda I, 38 (traduïts per Jordi Cornudella), que amb el títol de "Luxe i simplicitat" inclou en el seu llibre *Retalls de la vida a Grècia i a Roma*:

*Avorreixo, noiet, els luxes perses,
i no m'agraden gens
les garlandes trenades amb til·ler:
deixa ja de buscar en quins llocs, tardana,
floreix la rosa encara.*

*No t'escarrassis, a la simple murtra
no has d'afegir res:
la murtra no desdiu de tu, que m'omple
la copa, ni de mi, que bec a l'ombra
de l'emparat espès.*

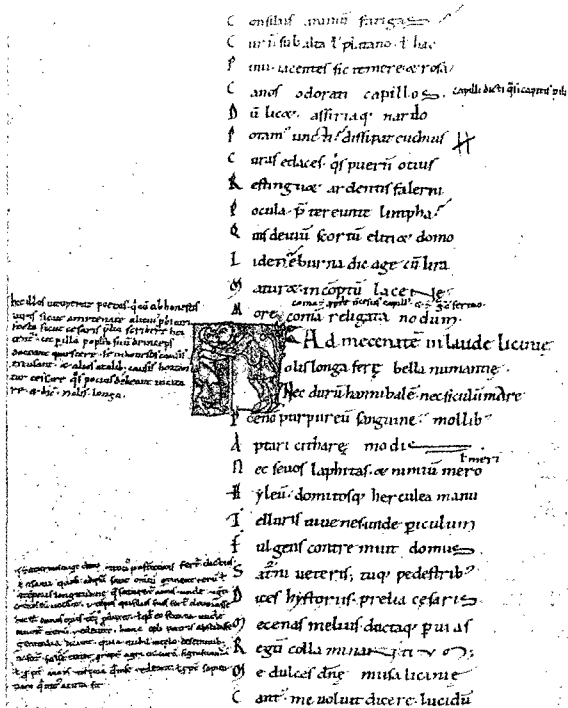
Horaci recorda en més d'una ocasió la ciutat de Tíbur; allà, diu en l'Oda II, 6, voldria que el seu amic Septimi li tributés les honres fúnebres. A Girona, en el barri vell, no fa gaire s'ha obert un taller de restauració i arts decoratives; porta, precisament, el nom de Tíbur, i entre els records que conté del món clàssic s'hi troba un breu fragment de l'Oda esmentada. Una presència més del poeta Horaci a la nostra ciutat!²⁵

²⁵ També s'hi pot veure un fragment del poema "Davant les Cascates de Tíbur", de les *Horacianes* de Miquel Costa i Llobera.

També Horaci hi és, doncs, “influint o penetrant (...)”, directament o potser només indirectament i àdhuc sense que es vulgui ni es sàpiga” —com deia Carles Riba— en altres manifestacions i indrets de Girona: ¿no hi ha també un esperit horacià en la inscripció en llatí que figura en la façana de l’edifici del núm. 34 de la Gran Via de Jaume I i que diu el següent:

MELIVS EST NOMEN BONVM QVAM MVLTAE DIVITIAE.
SVPER ARGENTVM ET AVRVM GRATIA BONA?

Girona, tardor de l’any 2000

Parella. II-Il·lustració d’un manuscrit amb obres d’Horaci. Biblioteca de Catalunya. Barcelona.

QUINTI
HORATII FLACCI
CARMINUM
LIBER PRIMUS.

ODE I

AD MAECENATEM.

MÆCENAS, atavis edite regibus,
O et præsidium et dulce decus meum!
Sunt quos curriculo pulverem Olympicum
Conlegisse iuvat; metaque fervidis
Evitata rotis, palmaque nobilis,
Terrarum dominos evehit ad Deos:
Hunc, si mobilium turba Quiritium
Certat tergeminis tollere honoribus;